

A győri Congregatio Agoniae Christi tevékenységének és társadalmi szerepének vizsgálata az 1743 és 1753 közötti időszakban

Szuly Rita

Bevezetés

A 18. század társadalom- és eszmetörténetének vizsgálata jelentős új árnyalatokat nyerhet, ha a témához egy új, eddig alig kutatott szemszög felől közelít a kutató: a laikus vallásos társulatok tevékenységi köre, egy-egy település társadalmában betöltött szerepe felől.

Győrött főleg szerzetesi fenntartású társulatok működtek, a 18. században a jezsuita rend mellett a kamillánusoknál, a karmelitáknál és a ferenceseknél, s egy-egy szerzetesrend akár négy-öt társulat gondozását is ellátta. Ez a virágzó társulati élet, mely az egész egyházmegyében megfigyelhető volt a korszakban, több más tényező mellett gróf Zichy Ferenc győri püspök tevékenységének is köszönhető. Zichy Ferenc püspöki szolgálatának négy évtizede alatt látványos eredmények sora mutatkozott az egész egyházmegyében, nem csupán a hitélet, de a kultúra vagy a szegénygondozás területén is.

Munkáját odaadó buzgalom és lelkiismeretesség jellemezte, igyekezett maga végezni mind egyházkormányzati, mind lelki vezetői feladatait. S segédpüspököt is csupán az 1770-es években választott maga mellé. Következtesen ellenőrizte egyházmegyéje papságát: esperesei minden negyedévben általános, minden év elején részletes információkat voltak kötelesek küldeni a papság hit- és erkölcsbeli helyzetéről. A püspöki székbe való beiktatása után szinte azonnal nekiállt egyházmegyéje vizitálásának, s e hat évig tartó munka során eljutott minden plébániára. A vizitáció eredményeit külön kötetben foglalta össze.¹

Valódi barokk egyházfőként építtet (püspökvár), megújít (székesegyház), szegényeket segít. Mély és buzgó Mária-tiszteletének jeléül bevezette a vásár- és ünnepnap szentolvasó imádságot. Kriptáját az általa átépíttetett székesegyházban, az 1697. március 17-én vérrel könnyezett Szűz Mária kegyképe elé készítette el.²

A Congregatio Agoniae Christi Győrött

A Congregatio Agoniae Christi a legtöbb jezsuita gondozású társulathoz hasonlóan sok szempontból játszott jelentős szerepet Győr városának kulturális, társadalmi életében.

A Congregatio Agoniae Christi, a Jó halál társulata, az egész keresztény világon elterjedt társulat volt, melyet Vincentius Caraffa jezsuita generális alapított 1638-ban. Magyarországon a 18. század első harmadától kezdett szélesebb körben elterjedni, de több városban működött ilyen

¹ ZICHY FERENC: Epistola pastoralis episcopi Jauriensis. Győr, 1755. (Petrik. III. 881.)

² PISZKER OLIVÉR OSB: Barokk világ Győregyházmegyében Zichy Ferenc gróf püspök-sége idején. (1743-1783) Pannonhalma, 1933. 11–12. p.

kongregáció már a 17. század közepétől, többek között Győrött, Kőszegen,³ Kassán és Sárospatakon.⁴

Győr városának még a 18. századra is jellemző többnyelvűsége érhető tetten abban a jelenségben, hogy az Agonia társulat magyar és német ajkú tagsága külön tagozatba tömörült. Egyik tagozat alapítási évét sem ismerjük, de Horváth József a 17. századi győri végrendeleteket kutatva 1656-ból találta a magyar tagozat legkorábbi említését.⁵ A társulat német tagozatának alapítása sem lehet sokkal későbbi, hiszen a VII. Sándor pápa által kiadott 1661. február 12-i keltezésű *Copia bulla Congregationis Agoniae Germanicae Nationis* e tagozatnak adja tudtul a teljes, illetve részleges búcsú elnyerésének módjait.⁶

Mindkét tagozatnak megvolt a maga külön prefektusa, aki a társulat ájtatossági gyakorlatait irányította.⁷ A társulat tagozatainak összejövetelén elhangzó imáknak, ájtatosságoknak fő témája általában Jézus és Mária szenvedése, Krisztus haláltusája, a tagság számára igen nagy jelentőséggel bírt a saját jó halálukért és az elhunyt tagok lelkiüdvéért való imádság.⁸ Abban a korban, ahol oly elevenen élt az emberi lélekben az örökkévalóság tudata, a földi lét illékony-sága, nem életellenes vagy életidegen ezeknek a kérdéseknek a központba állítása. Épp ellenkezőleg: magát az életet jelentette. Az üdvösség elnyeréséhez, az örök élethez vezető út kulcsfontosságú eseménye a „jó halál,” s ez a felelősségtudat volt az, ami hívők százait vonzotta e társulathoz.

A Congregatio Agoniae Christi-re vonatkozó források

Általában a társulatokra vonatkozó források azok alapítására, életére, mindennapjaira, illetve felszámolására vonatkozó iratok lehetnek. Így a társulat működési engedélye, társulati albuma, naplója, levelezése, számadáskönyve, valamint a felszámolással kapcsolatos királyi és helytartótanácsi rendelet, felszámolást előkészítő jelentés, leltár, számadás. További forrásként szolgálhatnak olyan egyházmegyei iratok, amilyen például az egyházlátogatási jegyzőkönyv, az egyházmegyei protokollum vagy a püspöki körlevél. A társulatot fenntartó rend iratanyagából például a házkrónika vagy a tartományi évkönyv rejthet a társulatokra vonatkozó adatokat. Megemlítendő továbbá, hogy a korszakban már nyomtatott források is keletkeztek: a helyi társulatok nyomtatványai, felvételi lapjai,

³ 1698-ban alapítva. Uo. 27. p.

⁴ GYULAI ÉVA: A jezsuiták sárospataki Agonia-kongregációja a 17. században. I–II. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2009. 1. sz. 3–31. p., 3. p.

⁵ Hegedős Mészáros János özvegye hagy „a Halalra valt Christus Urunknak Győri Pater Jesuitaknal levő Congregatiora” egy tallért. HORVÁTH JÓZSEF: Győri végrendeletek a 17. századból, 1655-1699. Győr, 1997. (továbbiakban: HORVÁTH, 1997.) 39. p.

⁶ „Accepimus in Ecclesia Clericorum Societatis Jesu Civitatis Jaurinensis [...] Congregatio nuncupata nationis Germanicae sub denominatione Agoniae Christi.” *Copia bulla Congregationis Agoniae Germanicae Nationis*. 1661. február 12. (továbbiakban: *Copia bulla...* 1661.) – Győri Egyházmegyei Levéltár (továbbiakban: GYEL) Jelzet nélkül.

⁷ BÉDY VINCE: Győr katolikus vallásos életének múltja. Győr, 1939. 57–58. p.

⁸ JÁNOSI GYULA OSB: Barokk hitélet Magyarországon a XVIII. század közepén a jezsuiták működése nyomán. Pannonhalma, 1935. 58. p.

társulati kézikönyvek, ajándékkönyvek vagy egyéb áhítati művek, alkalmi nyomtatványok, illetve a mára szinte kizárólag csak írott források alapján rekonstruálható tárgyi vagyron, mely egy-egy társulat tulajdonában állt.⁹

A győri Congregatio Agoniae Christi esetében azonban a rendelkezésünkre álló források köre nem csupán szűk, de a megmaradt darabok őrzési helyének felkutatása is komoly nehézségeket jelent. A kutatás földrajzi szempontú kiindulási pontján, Győrött, forrásörző hely a volt jezsuita, ma bencés rendház falain belül működő Szent Mór Bencés Perjelség Könyvtára, a Győri Egyházmegyei Levéltár, illetve a Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár. Az Agonia társulat magyar tagozatának számadáskönyvét¹⁰ a Szent Mór Bencés Perjelség Könyvtára őrzi. A Győri Egyházmegyei Levéltárban, közelebbről a győri káptalan (házi) magánlevéltárában található több nyugta,¹¹ továbbá két, nemrég előkerült, egyelőre jelzet nélkül őrzött irat: az Agonia társulat német tagozatának számadáskönyve,¹² illetve a VII. Sándor pápa által kiadott *Copia bulla Congregationis Agoniae Germanicae Nationis*.¹³

Tágabb tárgykörű forrásanyagot jelentenek a jezsuita rendház életére vonatkozó iratok, melyekben azonban találhatunk utalásokat, hosszabb-rövidebb bejegyzéseket egy-egy társulatról vagy általában a társulati életéről. Ezek közül az egyik legértékesebbnek, a rendház *Historia domusának* nagy része elveszett,¹⁴ Diariuma azonban kutatható.¹⁵ Még tágabb a tárgyköre a jezsuita provincia, esetünkben Ausztria Provincia évkönyveinek,¹⁶ ma – Staud Géza irodalomtörténész kitartó munkájának hála – a magyarországi kutató a Bécsben őrzött kötetek másolataihoz hozzáférhet Budapesten.¹⁷

Horváth József kutatásai¹⁸ mutattak rá, milyen fontos adalékokkal tud szolgálni a társulatok társadalomtörténeti szempontú vizsgálatához a kor végrendeleteinek ismerete, tanulmányozása. Győrött a szabad királyi

⁹ TŰSKÉS GÁBOR – KNAPP ÉVA: Népi vallásosság Magyarországon a 17–18. században. Bp. 2001. 10–11. p.

¹⁰ Rationes Congregationum Agoniae et Beatae Mariae Virginis Hung. Patronae, 1720–1773. Nationis Hungaricae. – Szent Mór Bencés Perjelség Könyvtára, Győr. Jelzet és oldalszám nélkül. (továbbiakban: Rationes Congregationum... 1720–1773.) 1747-től hónapokra bontva közli a tételeket.

¹¹ GYEL. A győri káptalan magánlevéltára. Theca XLI. dob. 5297, 5309, 5311, 5311 a, 5312. – GYEL.

¹² Rationes Congregationum Agoniae Christi Nationis germanica, 1721–1784. (továbbiakban: Rationes Congregationum... 1721–1784.) – GYEL. Jelzet és oldalszám nélkül.

¹³ Copia bulla... 1661. – GYEL Jelzet nélkül.

¹⁴ Staud Géza írta, hogy a győri kollégium *Historia domusa* elveszett, mi azonban nyomára akadunk: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Kamara Archivuma, Acta Jesuitica, 1700–1704. Vö. STAUD GÉZA: A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai, 1516–1773. II. köt. Bp., 1986. 10. p.

¹⁵ Diarium Collegii Jauirnsensis Societatis Jesu post amissam Pragae Bohemiae Metropolitim medias inter bellorum tumultus captu. – Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár. XXXIV.1.2.

¹⁶ Litterae Annuae Provinciae Austriae Societatis Jesu.

¹⁷ Litterae Annuae Provinciae Austriae Wien. – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Mikrofilmtár.

¹⁸ HORVÁTH, 1997.

városi szabadság elnyerése (1743) igen pozitívan hatott a polgárság végrendekezési kedvére. Mivel a város kikerült a káptalan fennhatósága alól, az 1743 után keletkezett végrendeleteket a Győr Megyei Jogú Város Levéltárában kell keresnünk.¹⁹

A Congregatio Agoniae Christi tagsága

A világegyház szokása szerint egységesen, az Agonia társulat tagság és búcsú kiváltság szempontjából nem tett különbséget férfi és nő között, tehát mindkét nem teljes jogú tag lehetett. Ezt az egyenlőséget mutatja a már említett VII. Sándor-féle irat, mely „confratres et consorores” megnevezést alkalmaz. Továbbá így fogalmaz a társulat első, Nagyszombatban kiadott imakönyve is: „Fára felfeszítettett, avagy kereszten meghaló Jesus férjfiakbúl és asszonyállatokbúl álló congregatiójának, mely a szerencsés e világbúl való kimúlásnak és a Purgatóriumban gyötrődő lelkek megszabadulásának elnyerésére rendeltetett méltóságos esztergomi érsektől, Lippay Györgytől.”²⁰ És ahogyan az a – később tárgyalandó – kegyes hagyománytévők névsorából kitűnik, nők és férfiak körülbelül ugyanolyan arányban kötődtek a társulathoz.

Ugyanezen nagyszombati imakönyv szerint a taggá válás előfeltétele az „ajánlás” elmondása volt, amellyel a leendő tag Krisztusnak ajánlotta magát:²¹

„AJÁNLÁS, mellyel a Christus Halálának és a keserves Szűz Máriának Társaságában adják magokat az hívek. Uram, Jesus Christus, élő Istennek Szent Fia, ki ez világnak váltságáért hat órákor keresztfára függesztettél, és az halállal tusakodván, drágalátos lelkedet kiadtad értem, én is azért, N. N., teljes szívemből néked áldozom magamat, és ajánlom a te szent Haláloznak lelkemet, és a keresztfára alatt téged kesergő Szűz Anyádnak is a boldog kimúlásért eltökéllet szándékkal ígírvén, hogy Szentséges kínszenvedésedről soha el nem felelkezem. Azért alázatosan kérlek, oh értem megholt kegyes Jesus! halálom óráján szent kezeidben fogad[d] bé lelke met, és szent Haláloz által odavigyed azt, hová a megirt Latornak lelkét vitted. Ez világbúl kimúlt híveket is kínszenvedésednek érdemében részesítsed, kínokat megnyhítván, bé is fogadván őket mennél hamaráb a te Országodban, az hol téged dicsírjenek, s érettünk is esedezzenek. Amen.”

Új tagok felvételekor, azok ünnepélyes megválasztása után, díszes körmenetet tartottak a tiszteletükre. Bár Piszker Olivér tanulmányában e megállapításához hozzátette az „eleinte” kifejezést, a társulat magyar

¹⁹ Az 1743 előtt keletkezettek a Győri Egyházmegyei Levéltárban találjuk, mivel itt őrzik a Győri Káptalan Hiteleshelyi Levéltárát.

²⁰ A Krisztus Halála Congregatiójának, Melly Nagy Szombatban A' Jesus Tarsasagnak Templomaban MDCLX-dik esztendőtol fogvást gyakoroltatik, Regulái, Búcsúi, és némely bizonyok áhítatosságai. Nagyszombat, 1686. (RMK. I. 1355. – 1706-os új kiadás.)

²¹ A Krisztus Halála Congregatiójának, Melly Nagy Szombatban A' Jesus Tarsasagnak Templomaban MDCLX-dik esztendőtol fogvást gyakoroltatik, Regulái, Búcsúi, és némely bizonyok áhítatosságai. Nagyszombat, 1686. 59–60. p. (RMK. I. 1355.)

tagozatának számadáskönyvében 1745-ben még kiadási tételként szerepel, hogy „processio Theophorica pro electione”,²² ez a szokás tehát a 18. század közepén még igen nagy valószínűséggel létezett. Bizonyára Győrött is a nagyszombati eljárást követték: bármikor jelentkezhetek a hívek az erre a feladatra kijelölt jezsuita rendtagnál, majd az ajánlás elmondása után az új tag nevét beírták a társulat albumába, s vagy még akkor, vagy nem sokkal később gyónás és szentáldozás után lettek teljes jogú taggá.²³

Karitatív, kultúrapártoló tevékenység és annak anyagi háttere

Azokban az évtizedekben, amikor Franciaországban és a Német-római Birodalom területén már elkezdődött a jezsuita rend háttérbe szorítása, Magyarországon a rend ekkor a legerősebb, ekkor bír a legnagyobb befolyással. Társadalmi és anyagi támogatottsága is megvan ahhoz, hogy feladatát a 18. század közepén zavartalanul végezze.

Általában a társulatok, s így a Congregatio Agoniae Christi esetében is bizonyos mértékű vagyon mindenképpen felhalmozódott, elsősorban alapítványok, végrendeleti kegyes hagyományok (pium legatum), adományok, tagdíjak és egyéb források révén, s hogy ezt az összeget mire fordították, az csak az egyes társulatokon múlott.

Az 1743 és 1753 közötti időszakban viszonylag magas éves bevétellel rendelkezett a győri Agonia társulat mindkét tagozata.²⁴ Ha ezek gazdasági szempontú elkülönülését vizsgáljuk, meg kell említenünk, hogy a két (három) egység ugyan saját számadáskönyvet vezetett, az azokban szereplő év végi elszámolásokat hitelesítő aláírás megegyezik mindkét kötetben.²⁵ Hozzá kell tennünk, hogy a magyar tagozat és a Congregatio Beatae Mariae Virginis elszámolásai sem kötet, sem tételek szempontjából nem különülnek el, s így az aláíró személy nem kettő, hanem három kongregáció éves költségvetését ellenőrizte és láttamozta, jogosnak tűnik a feltételezés, hogy a győri rendház egy tagja lehetett megbízva a jezsuita kongregációk pénzügyeinek felügyeletével. A szociális, karitatív jellegű tevékenységek ellátása, a szegények, elesettek megsegítése a társulati élet, a társulathoz tartozás egyik alapvetése volt. Ez részben a szervezetek saját

²² Rationes Congregationum... 1720–1773. 1745.

²³ „Ez Congregatio könyvébe való béírásnak ideje van mindenkor, valamikor innepe vagy gyülekezete vagon a Congregationának, és azon kívül mindenkor, valamikor valaki bé akar magát íratni, csak adja nevét az előjáróktól rendeltetett Congregatióbéli lelki Atyának, kinek tisztí az, hogy a Társaságba bévegye azokat, akik bé akarnak állani. Kik mihent a könyvben béírattnak, és mindjárt akkor, vagy nékik alkalmasob legközeleb[b] való napon töredelmes szív[v]el meggyónnak és megáldoznak, a Congregati-ónak tagjaivá lésznek.” A Krisztus Halála Congregatiójának, Melly Nagy Szombatban A' Jesus Tarsasagnak Templomában MDCLX-dik esztendőől fogvást gyakoroltatik, Regulái, Búcsúi, és némely bizonyok áhítatosságai. Nagyszombat, 1686. 6. p. (RMK. I. 1355.)

²⁴ Részletesebben ld. 1. táblázat.

²⁵ Az aláírók névsora: Mathias Pock (1743–1746), Augustinus Hingerle (1747–1748), Theophilus Thonhauser (1749–1750), Paulus Zetlacher (1751–1753). Mindannyian jezsuita szerzetesek, Pock, Hingerle és Thonhauser pedig több latin nyelvű teológiai témájú munka szerzője. *Scriptores provinciae Austrae Societatis Jesu. Collectionis scriptorum ejusdem societatis Universae. Viennae, 1855. 143., 272., 364. p.*

körében, részben azokon kívül valósult meg igen változatos formákban.²⁶

Szervezetten belüli formáját mutatják például a számadáskönyvek „Pauperes” kiadási tételei. A magyar tagozat az 1753-as évben, tíz hónap alatt igen jelentős összeget: 18 forint 27 krajcárt fordított erre a célra. Ez havonta 1 forint 13 krajcártól 3 forint 37 krajcárig terjedő összeget jelentett, kivéve november és december hónapot, amikor is „Expositum nihil est”. Azt sajnos nem jelzi a számadáskönyv, hogy pontosan milyen formában került ez a pénz az arra rászorulókhöz.²⁷ Szervezetten kívüli jótékonykodásnak egyik formája az egyéni alamizsnálkodás. Erre példát Truffa Éva 1754. évi végrendeletéből tudunk hozni, aki úgy rendelkezett, hogy a különböző kongregációkra hagyott jelentős összegeken túl „Halálom után az szegéneknek osztassanak ki 14 forintokat.”²⁸ Megjegyzendő azonban, hogy az 1743 és 1753 között keletkezett végrendeletek alapján összeállított, a 4. táblázatában szereplő kilenc végrendelező közül, akik valamely jezsuita kongregáció számára adakoztak, senki másnál nem jelenik meg ilyen vagy ehhez hasonló rendelkezés.

A társulatok az összegyűlt pénzadományokat a jótékonykodás mellett a barokk körmenetek méltó és kellőképpen díszes megtartására vagy a templom oltárainak díszítésére is felhasználhatták. Nem egyszer előfordult, hogy szentképet nyomtattak vagy szobrot állíttattak. De jelentős összegeket áldoztak a körmeneteken egyre nagyobb számban megjelenő zenészekre, énekesekre. Az Agonia társulat magyar tagozata 1743-ban 3 forint 75 krajcárt költött a zenészekre összesen a bácsai és lébényi búcsújárás alkalmával.²⁹ Úgy, hogy a bácsai zarándoklat összes egyéb kiadása 95 krajcár volt, a lébényie pedig 2 forint 8 krajcár.³⁰ A német tagozatnak a győri Kálvária hegyre vezetett körmeneténél először csupán 1746-ban említ zenészeket, 1 forint 30 krajcárért. Innentől kezdve azonban minden évben jelen vannak, s a növekedő kiadási tételből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy idővel a számuk is nőtt.³¹

Az Agonia társulat kultúrapártolói tevékenységéhez sorolható a végrendeletekben is megjelenő felajánlások sora, melyeket templom, oltár vagy kápolna építésére szántak.³² Illetve ide tartozik a társulat nyomtatványkiadási tevékenysége is. Erre példaként egy eddig ismeretlen kiadványt

²⁶ Tüskés Gábor – Knapp Éva: Vallásos társulatok Magyarországon a 17–18. században. Bp., 1992. (Különnyomat a Néprajzi Látóhatár 3–4. számából.) 30–32. p.

²⁷ Rationes Congregationum... 1720–1773. 1745.

²⁸ Végrendeletek másolati könyve 2. köt. – Győr Város Levéltára. (továbbiakban: GYVL) IV. A. 1056/2/cl. 127.

²⁹ Bácsa község a 18. században Győr vármegyéhez tartozott, ma Győr része a város északi felén. Lébény Szent Jakab-temploma a középkor óta zarándokhely.

³⁰ Rationes Congregationum... 1720–1773. 1743.

³¹ Rationes Congregationum... 1721–1784. 1746.

³² Ilyen volt például Horváth Katalin 1746. augusztus 19-i végrendelete, aki úgy rendelkezett, hogy „harmadszor: Azon Ispitában [Magyar Ispita] csináltatandó oltárra hagyok húsz forintot”. Végrendeletek másolati könyve 1. köt. – GYVL. IV. A. 1056/1/cl. 135.

említenék, mely 1750-ben jelent meg a győri Streibig nyomdában.³³ A számadáskönyv 1750. márciusi kiadásai között szerepel a következő tétel: „Typographo pro libello noviter impresso cui titul. Hít nem hit atque Dominica Passionis Sodalibus distributo”. S az emellett szereplő tizenöt forinthez még hozzáadódott hét: „Compactori pro eorundem libellorum compactura”.³⁴ Az új könyv megjelentetése tehát huszonkét forintjába került a társulatnak. Ezt a kiadványt is egyértelműen az Agonia társulat kiadványai közé sorolhatjuk, az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött példány címlapján ma is olvasható: „az Halálra vált Kristus Jesus Gyülekezetének költségével ki-nyomtattott”.

A Congregatio Agoniae Christi helye a társadalomban

Amennyiben azokat a számszerű adatokat tekintjük, melyek Horváth József kutatásainak köszönhetően állnak rendelkezésünkre, úgy azt látjuk, hogy az 1740-es évek folyamán a végrendelezők körében az Agonia társulat hasonló megítélés alá esett a városban működő többi szerzetesi gondozású kongregációval. A végrendeletekben szereplő kegyes hagyományok száma alapján ugyanis az 1741 és 1750 közötti időszakban, kongregációkra lebontva megelőzi az Agonia társulatot (2 kegyes hagyomány) a karmeliták két kongregációja (4–4 kegyes hagyomány), a jezsuiták magyar kongregációja (4 kegyes hagyomány), illetve a ferencesek Szent Ferenc magyar kongregációja (3 kegyes hagyomány). Igazán látványos változást az 1751 és 1760 közötti időszak hozott, amikor az összesen negyven végrendeletből tizenöt nevezte meg valamely jezsuita kongregációt, s ebből hét az Agonia társulatot. Hasonló arányt ebben a korszakban csupán a ferences rend magyar kongregációja ért el, ahol szintén tizenöt kegyes hagyományból hat került a kongregációhoz.³⁵ Ha még egy lépést teszünk hátra, és az egész, 1780-ig terjedő időszakot tekintjük, akkor egyre jobban látszódik, ahogy a jezsuita kongregációk mind magabiztosabban birtokolják az első helyet: az összesen vizsgált száznyolcvan végrendeletből hatvanhárom említés vonatkozott valamely jezsuita kongregációra, s ezek közül harmincnégy az Agonia társulatra. Akkor, amikor a ferences kongregációk összesen ötvenhárom kegyes hagyományt kaptak, amelyből legnagyobb arányban a Szent Ferenc magyar kongregáció részesült (20).³⁶

Ezek az adatok azonban csupán azt mutatják, hogy azok a vagyonos emberek, akik nem ritkán több száz forintnyi vagyonról végrendeleztek, miként kötődtek egyik vagy másik kongregációhoz. Tisztább képet kaphatnánk a városi lakosság szélesebb körének vélekedését illetően, ha rendelkezésünkre állna a társulat albuma, mivel azonban ezt a forrást nélkülözni kényszerülünk, ismételten a számadáskönyvek bizonyos tételei nyújthatnak támpontot. A német tagozat számadáskönyve nem nevezi

³³ Hít, nem hit: a ki hiszen a Kristusban és nem hiszen a Kristusnak, nincs igaz hite / az Halálra vált Kristus Jesus Gyülekezetének [...] költségével ki-nyomtattott. Győr, 1750. (Petrik. II. 132.)

³⁴ Rationes Congregationum... 1720–1773. 1750. március.

³⁵ HORVÁTH JÓZSEF: Győri kongregációk a 18. század közepén. In: Népi vallásosság a Kárpát-medencében. III. Szerk.: L. Imre Mária. Pécs, 2000. 160–170. p., 170. p.

³⁶ Uo. 162. p.

néven a pium legatum hagyókat, csupán összeget jegyez fel. A magyar tagozat számadáskönyve alapján azonban össze tudtuk állítani azok névsorát, akik 1743 és 1753 között pium legatum címszó alatt szerepeltek.³⁷ Itt azonban ismét óvatosan kell eljárunk, hiszen a már említett két kongregáció valamelyikének szól a hagyaték, a személyeket nem köthetjük teljes bizonyossággal sem az Agonia társulathoz, sem a Mária-kongregációhoz. Azonban, ha ezt a névsort összevetjük az ugyanebben a korszakban keletkezett végrendeletek alapján általunk összeállított másik névsorral,³⁸ akkor azt láthatjuk, hogy e tízéves időszakból, a számadáskönyv alapján összeszámolt ötvenegy név és az ugyanezen időszakból, a végrendeletek alapján összeszámolt tizenegy név között csupán három névazonosság van (Németh Ferenc [1746], Sipos Péter [1748], Kelemen Anna [1750]). S ezek közül is csupán egyetlen olyan személy volt (Sipos Péter), aki végrendeletében megnevezte a „Pater Jesovitaknál levő halálra való Jesus Congregatio”-t. A másik két személy, aki végrendeletében név szerint az Agonia társulatot említi (Taápi Erzsébet, Eva Rosina Fejerin), nem szerepelnek a számadáskönyvekben. Tehát a nyilvántartás nem teljes körű. Amennyiben feltételezzük is, hogy e pium legatumok bizonyos százaléka illetve csupán az Agonia társaságot, az évi átlagosan hat-nyolc kegyes hagyomány akkor is nagyságrendi különbség a végrendeleti eredményekhez képest. Itt a hagyomány összegét tekintve is változatosabb a kép: jobban érződik, hogy ki-ki tehetsége szerint hagyományoz: az egy-két forintos, viszonylag szerényebb összegtől hetvenöt forintig terjed a skála.

Az ex funeribus bevételi tételek tovább élesíthetik az Agonia társulat tagságáról alkotott képünket. 1743 és 1753 között kilencvenkilenc személyt számoltunk össze a számadáskönyv alapján, akik temetésükre bizonyos összeget hátrahagytak a kongregációnál.³⁹ Itt ismét bizonyosan nem csupán az Agonia társulatról lehet szó, de mindenesetre figyelemreméltó, hogy az évente hét-tizenhét személy által hagyott összegek már túlnyomó részt ötven krajcártól két forintig terjednek, lényegesen kevesebb az öt-nyolc forintos hagyaték. A pium legatumot tevők és a temetésükre hagyók táblázatának metszetében tizenhat személy található.⁴⁰ Azonban nem figyelhető meg olyan összefüggés, hogy az, aki pium legatumot tett, magasabb összeget hagyott volna a temetésére.

Az a következtetést azonban levonhatjuk, hogy a halál közelségét, közeledését érző embereknek fontos volt, hogy az utolsó útjára a kongregáció közössége kísérje, lelkéért a kongregáció közössége imádkozzon. Az is tett ezért, aki csupán 50 krajcárt adhatott és az is, aki harminc forintot. S az itt maradó tagság ugyanúgy imádkozott szegény és gazdag lelki üdvéért.

Összegzés

A Congregatio Agoniae Christi a legtöbb jezsuita gondozású társulathoz hasonlóan, sok szempontból fontos szerepet töltött be 1656 és 1784 között

³⁷ Ld. 3. sz. táblázat.

³⁸ Ld. 4. sz. táblázat.

³⁹ Ld. 2. sz. táblázat.

⁴⁰ A 2. sz. táblázatban ezeket dőlt betűvel jelöljük.

Győr városának mindennapi életében. Vallási téren a barokk vallásosság terjesztésének egyik sarokköve, nem csupán a győr-nádorvárosi Kálvária-hegyre (épült 1714 és 1725 között), a lébényi Szent Jakab-monostor templomába vagy Bácsára, a Szent Vid-kápolnába vezetett processziók lélekformáló ereje, de – a Regnum Marianum-eszmerendszer jegyében – a Patrona Hungariae és a magyar szentek (István, Imre, László) tiszteletének lelkekbe plántálása miatt is. Emellett nevezett zarándok-állomásaikkal az őkeresztény Szent Vitus (Vid) vértanú és Szent Jakab apostol tiszteletét is elmélyítették.

Az Agonia társulat feladatkörét és szerepét elemezve megállapítottuk, hogy kiterjedt tevékenységi körének alapfeltétele volt bizonyos társulati vagyoni felhalmozása és kezelése (évente átlagosan 200–300 forint). E több forrásból (adományok, kegyes hagyományok, temetésre hagyott összegek) táplálkozó alap tette lehetővé, hogy más társulatokhoz hasonlóan, de azoktól némileg eltérve az Agonia társulat is betölthessen karitatív (Magyar Ispita látogatása, szegények segítése, alamizsnázkodás), művészeti, mecénási (oltárépíttetés, nyomtatványkiadás, iskoladráma-előadások anyagi támogatása) feladatkört. A különbségeket az Agonia társulat sajátosságai adják: az ünneprendje (Szent Kereszt felmagasztalásának a napja, szeptember 14., Szent Vitus napja, június 15. és Szent Jakab napja, július 25.), a kiadványainak témája,⁴¹ továbbá imádságainak központi témája (Krisztus szenvedése, a Jó Halálért való könyörgés).

Az Agonia Christi társulat munkásságának társadalmi szempontú vizsgálatából kitűnik, hogy népszerűsége a 18. század folyamán egyre növekszik. Az 1749-ben több mint 200 lelkes tagsággal rendelkező és 1753-ig ütemesen gyarapodó társulat a kor végrendeleteinek tanúsága szerint az 1780-as évekre átveszi a vezető szerepet a ferencesek gondozásában működő kongregációktól (Cordas Seraphius Szent Ferenc Magyar Congregatio, Regiszi Szent Ferenc hitoktatási congregatiója). II. József első lépésben 1781-ben, majd 1782-ben a kordás társulatot és a ferences harmadrendet oszlatta fel, s 1784-ben rendelte csak el az összes társulat feloszlását. Mivel a győri Agonia társulat abolíciós iratai elvesztek, nem ismert, hogy pontosan milyen vagyonnal és mekkora tagsággal számolták fel a társulatot. A feloszlítás évére is csupán a két Rationes bejegyzései alapján tudunk következtetni: a magyar tagozat számadáskönyve a jezsuita rend feloszlításának évével, 1773-mal zárul, a német tagozat számadásai azonban 1784-ig folytatódnak.

Az általunk vizsgált adatokból (számadáskönyvek vonatkozó tételei) pedig jól látszik, hogy az Agonia Christi társulat a helyi társadalom szélesebb rétegét is meg tudta szólítani, tagjai közé tudta állítani. Hiszen nem csupán a több száz forintról végrendelező tehetős győri és környékbeli (Sziget, Újváros, Nádorváros stb.) polgárok (például Horváth Katalin húsz forint, Eva Rosina Fejerin tíz forint, Felkés Ferenc húsz forint összegben) rendelték haláluk után pénzt adni a kongregációnak, a bevételi tételek között néhány krajcáros összegek is megjelentek. Nemtől, vagyoni helyzet-től, rangtól függetlenül a halál közeledését érző embereknek fontos volt, hogy az utolsó útjára az Agonia kongregáció közössége kísérje, lelkéért a kongregáció közössége imádkozzon. A társulat mind német, mind magyar

⁴¹ Pl.: TAXONYI JÁNOS: A Kálvária-hegynek szentsége. Győr, 1739. ill. ld. 33. sz. jegyz.

tagozata hetente kétszer, hétfőn és pénteken tartotta összejeveteleit. Minden hétfőn az elhunyt társulati tagokért könyörögtek a Halottak Officiumával,⁴² s minden pénteken az élők jó haláláért (pro felici morte) mondták a Krisztus kínszenvedéséről szóló magyar nyelvű litániát a jezsuita rend Loyolai Szent Ignácra nevezett győri templomában. Látható tehát, hogy egy-egy társulat alaposabb vizsgálata miként tudja árnyalni egy kor társadalmáról, az egyes ember világlátásáról alkotott képünket.

⁴² A zsolozsma és a társulatok által alkalmazott kis-zsolozsmák történetéről: DOBSZAY LÁSZLÓ: A római officium. In: *Magyar Egyházzene*, 1997/1998. 133–152. p.

MELLÉKLETEK**1. táblázat.**

Év	Magyar				Német			
	Összes bevétel		Összes kiadás		Összes bevétel		Összes kiadás	
	forint	krajcár	forint	krajcár	forint	krajcár	forint	krajcár
1743	466	29	157	8	193	15	74	-
1744	366	75	125	30	349	40	349	40
1745	303	38	62	43	80	48	34	26
1746	-	-	-	-	190	57	53	30
1747	296	50	182	-	241	10	44	36
1748	282	83	76	65	237	45	227	53
1749	460	12	411	53	52	10	28	35
1750	259	29	123	83	57	17	48	15
1751	392	17	321	77	42	49	27	57
1752	197	6	86	15	-	-	-	-
1753	336	53	242	66	111	48	42	30

A társulatok összes éves bevétele és kiadása.⁴³

⁴³ Rationes Congregationum... 1720–1773. 1743–1753.; Rationes Congregationum... 1721–1784. 1743–1753. Az 1746-os és 1752-es évre vonatkozó bejegyzései alapján nem határozható meg a pontos éves összeg.

2. táblázat.

A győri jezsuita rend valamely magyar kongregációjának név szerint ismert tagjai a temetésükre hagyott bevételi tételek alapján.⁴⁴

	Temetés éve	Név	Befolyt összeg	
			forint	krajcár
1.	1743	Franciscus Somodi	4	-
2.		Adamus Hagyó	1	30
3.		Paulus Szűcs	1	50
4.		<i>Franciscus Pusztá</i>	1	25
5.		<i>Helena Kalocsai</i>	2	-
6.		Elisabetha Horváth	3	-
7.		Clara Balaskó	3	50
8.	1744	Elis. Szalaj	4	-
9.		Georgius Malkovics	1	50
10.		<i>Emericus Adorján</i>	1	50
11.		Eva Antalovich	3	-
12.	1745	Catharina Selyei	2	5
13.		<i>Eva Sipos</i>	4	-
14.		Stephanus Letovics	4	-
15.		Joannes Hara	4	-
16.		Joannes Horváth	2	25
17.		Anna Kapronczai	2	50
18.		Anna Zaradi	2	-
19.	1746	Susanna Száry	4	-
20.		Catharina H.	2	-
21.		Petrus Németh	2	-
22.		D, Elisab. Nyirő	3	-
23.		D. Haidics	2	-
24.	1747	C. Takács	6	20
25.		Eva Gregorics	5	65
26.		Julius Georgus	7	50

⁴⁴ Rationes Congregationum... 1720–1773. 1743–1753.

27.		Ivó Ihuthia	-	-
28.	1748	Joannes Németh	1	-
29.		Mariana Szalai	-	65
30.		Petrus Horváth	-	85
31.		Anna Slopak	1	12
32.		Eva Jakics	3	-
33.		<i>Eva Tomsics</i>	1	50
34.		Elisabetha Szalai	-	50
35.		Franc. Labodi	1	50
36.		Nicolaus Kalocsi	1	50
37.		Perit. V. Mathia	Üresen hagyva	
38.		<i>Magd. Jancsos</i>	5	50
39.	1749	Nicolaus Lendvai	1	10
40.		Elis Kalócsy	1	50
41.		Joannes Vajó	5	-
42.		Franciscus Iván	1	50
43.		Mich. Óri	1	50
44.		Joannes Szemerey et Elisabetha Vissy	9	85
45.				
46.		Elis. Balásy	6	-
47.		Petrus Szabó	1	-
48.		Juditha Szabó	2	-
49.		Eva Foka	1	-
50.		Michael Skuletz	2	-
51.		Barbara Szónyi	8	80
52.		<i>Elisabeth Czipocki</i>	2	-
53.		<i>Cathar. Máthé</i>	1	50
54.		Adamus Rosetories	1	50
55.		Steph. Orbán	-	75
56.	1750	Emericus Despot	1	-
57.		<i>Stephanus Nagy</i>	10	-
58.		Joannes Eller	3	-
59.		Franciscus Poka	1	50

60.		Emericus Horváth	2	-
61.		Joannes Minarics	1	50
62.		Joannes Balogh	1	48
63.		Joann. Holli	1	50
64.		Math. Rigó	5	-
65.		Helena Tomor	1	70
66.		N. Balassi	1	30
67.		Mich. Horváth	1	-
68.	1751	N. Miskoczy	-	50
69.		Eva Kovács	1	10
70.		<i>Elisabetha Pápai</i>	1	-
71.		Elisab. Lipits	2	-
72.		<i>Joannes Vógyi</i>	8	-
73.		Cathar. Bauss	1	50
74.		Joan. Laszkár	-	70
75.		Cathar. Plavec	2	
76.		Martinus Belani	8	10
77.		Elisabetha Stercza	8	19
78.		Cath. Szőnyi	1	-
79.	1752	Adamus Lendvai	1	50
80.		Petrus R.	1	50
81.		Math. Prener	1	-
82.		P. D. Fejér	2	-
83.		Josephus Kuglics	2	70
84.		Catharina Kovács	7	-
85.		D. Vissy	3	-
86.		Paulus Vági	4	-
87.		Judith Szőlő	1	50
88.	1753	Josephus Karner	7	50
89.		Catharina Has	1	-
90.		Joannes Pintér	2	-
91.		Elisabetha Fodorics	1	25
92.		Catharina Csikár	1	25

93.		Andreas Ugris	1	50
94.		Eva Zidai	1	50
95.		<i>Elisabetha Grác</i>	1	50
96.		<i>Maria Fekete</i>	5	-
97.		Elisabetha Takács	3	70
98.		Joannes Muraközi	2	-
99.		Joannis Noszrádi	9	-

3. táblázat.

A győri jezsuita rend valamely magyar kongregációja számára kegyes hagyományt tevők névsora, a hagyatékból származó bevételi összegek alapján.⁴⁵

	Kegyes hagyomány (pium legatum) éve	Név	Összeg	
			forint	krajcár
1.	1743	Franciscus Pusztá	5	-
2.		Juditha Kálmár	5	-
3.		Maria Krainecz	6	-
4.		Helena Kalocsai	2	-
5.		Eva Gyarmati	1	-
6.		Eva Balogh	50	-
7.		Franciscus Nagy		
8.	1744	Nathia Szabó	2	-
9.		Emericus Adorján	4	-
10.	1745	Elisabetha Czipocki	4	15
11.		Eva Sipos	5	-
12.		Elisabetha Szelécs	5	-
13.		Juliana Buzás	2	-
14.		Vidua Lakatosiana	2	-
15.		S. Fejérvári	2	-
16.		Elisabetha	2	-

⁴⁵ Rationes Congregationum... 1720–1773. 1743–1753.

		Hegyközi		
17.	1746	Franciscus Németh	10	-
18.		Andreas Szmakla	12	-
19.		Catharina Szabó	3	-
20.	Évszám nélkül	Eva Truffa ⁴⁶	75	-
21.		Elisabeth Hajdick	75	-
22.		Eva Tomsics	5	-
23.	1748	Petrus Sipos	10	-
24.		Franc. Labodi	2	-
25.	1749	Joannis Havy	15	-
26.		Magd. Jancsos	13	-
27.		Susanna Szabó	3	-
28.		Maria Szalay	5	-
29.		Eva Csuglári	10	-
30.		Cahtar. Máthé	3	-
31.	1750	Anna Kelemen	30	-
32.		Stephanus Nagy	20	-
33.		Catharina Tott	5	-
34.		Catharina Morocz	5	-
35.		Stephanus Szabó	5	-
36.		Maria Pápai	2	-
37.	1751	Petri Nimeth	5	-
38.		Elisabetha Simachech	20	94
39.		Anna Gyóri	10	-
40.		Elis. Pápai	5	-
41.		Cathar. Jakovics	1	-
42.	1752	Elisabeth Horváth	1	50
43.		Joan. Vógyi	10	-
44.		Joannes Vass	10	-
45.		Juditha Sőrök	4	80

⁴⁶ Rábukkantunk az asszony végrendeletére, melynek kelte: 1754. február 16. Végrendeletek másolati könyve 2. köt. – GYVL. IV. A. 1056/cl, 127.

46.		Georg Sárközi	-	50
47.		Stephanus Domokos	15	-
48.		Paulus Gyulai	4	-
49.		Maria Fekete	5	-
50.		Elisabeth Grác	5	-
51.	1753	Petrus Kissoczki	25	-

4. táblázat.

A győri jezsuita rend valamely magyar kongregációjára számára kegyes hagyományt tevők névsora az 1743 és 1753 között keletkezett végrendeletek alapján.⁴⁷

⁴⁷ Végrendeletek másolati könyve 1. köt. – GYVL. IV. A. 1056/1/cl (122-124., 134-136., 165-167., 249-252., 285-286., 314-316.); Végrendeletek másolati könyve 2. köt. – GYVL. IV. A. 1056/2/cl (49-54., 92-97., 122-125., 125-127.)

	A végrendelet kelt	Név	A jezsuita kongregáció megnevezése	Összeg (forintban)	Egyéb, a végrendeletben kedvezményezett kongregáció
1.	1744. április 2.	Németh Ferenc	„P. Jesovitáknál levő Magyar Congregatio”	10	-
2.	1746. augusztus 19.	Horváth Katalin	„Jésus Társaságánál levő nemes Magyar Congregatio”	20	Ferencesek „magyar nemes congregatioja” Kármeliták „nemes magyar congregatioja”
3.	1747. október 18.	Sipos Péter	„Pater Jesovitáknál levő halálra való Jesus Congregatio”	10	-
4.	1747. február 4.	Taápi Ersébet	„P. Jesuitáknál levő halálra volt Jesus Szent Congregatioja”	10	„P. Franciscanusoknál levő Cordas Szeraphius Szent Ferencz Magyar Congregatio” „P. Kármeliták Scapularios Szent Congregatio” „Kálvária épületére”
5.	1747. április 4.	Felkés Ferenc		20	„Cálváriára, felit misékre, felit a congregatiókra”
6.	1749. szeptember 9.	Kelemen Anna	„Pater Jesovitok congregatioja”	Az eladott ház ára egyenlően felosztandó	„Pater Franciscanusok congregatioja” „Pater Carmeliták congregatioja”
7.	1753. május 26.	Vissy Lőrincz	„Boldogh Asszony Congregatioja”	3	Deákok Congregatioja
8.	1753. február 11.	Eva Rosina Fejerin	„Bruderschaft Jesu Christi”	10	Ferencesek és a kármeliták kongregációja
9.	Dátum nélkül	Varga György	„magyar congregatióra az Jesuitáknál”	5	Kálváriára
(10.)	1754. február 16.	Truffa Eva	„Páter jesuiták Magyar Congregatioja”	75	„Páter Carmeliták Szent Scapular Congregatiojára”

